

Dienst Justitiële Inrichtingen
Ministerie van Justitie

De (algemeen) directeuren van:

- De penitentiaire inrichtingen
- De rijks forensisch psychiatrische centra
- De rijks justitiële jeugdinrichtingen
- De detentiecentra en uitzetcentra

circulaire

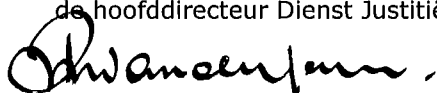
Landelijke uniforme richtlijn overlijden in een
justitiële inrichting

Onderhavige circulaire omvat de 'landelijke uniforme richtlijn overlijden in een justitiële inrichting'.

De richtlijn is het resultaat van zorgvuldige weging c.q. afstemming met de vier sectordirecties van de DJI, de Kerngroep Veiligheid, de afdelingen Gezondheidszorg en Juridische Zaken, de landelijke dienst Geestelijke Verzorging (GV), alsmede met het veld. Zowel de taken per DJI-discipline als de procesomschrijvingen zijn uitgebreid besproken en getoetst op bruikbaarheid voor en door de sectoren en de betrokken stafafdelingen en worden gedragen door alle partijen. In de procesomschrijvingen worden de verplichte handelingen weergegeven die minimaal verricht dienen te worden in geval van het overlijden van een justitieel ingeslotene.

Voor de verplichte handelingen zal in samenspraak met de Kerngroep Veiligheid een checklist worden ontwikkeld overeenkomstig het format van het Calamiteitenplan. In deze checklist kunnen de verplichte handelingen worden afgevinkt. De richtlijn zal daarna aan het Calamiteitenplan/de Calamiteitenmap worden toegevoegd.

De Staatssecretaris van Justitie,
namens deze,
de hoofddirecteur Dienst Justitiële inrichtingen,

P.J.M. van der Sande

Concernstaf
Uitvoeringsbeleid
Afdeling Beleidsontwikkeling

Hoofdkantoor (Terminal Zuid)
Schedeldoekshaven 101
2511 EM Den Haag
Postbus 30132
2500 GC Den Haag
www.dji.nl

Contactpersoon
B.A. Monsanto
T 070 889 44 33
F 070 370 29 21

Datum
28 oktober 2009

Ons kenmerk
5621064/09

Aard circulaire
Bekendmaking richtlijn

Landelijke uniforme richtlijn overlijden in een justitiële inrichting

	<i>Pagina</i>
1. Inleiding	2
2 Beslissingen	3
3. Juridisch kader	5
3.1 De Beginselenwetten	5
3.2 Wet op de Lijkbezorging	5
3.3 Kwaliteitswet Zorginstellingen	5
3.4 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)	6
3.5 Overige wetten	6
4. Richtlijnen en procedures bij overlijden tijdens verblijf in een justitiële inrichting	7
4.1 Inleiding	7
4.2 Korte beschrijving (handelen bij) overlijdensgeval in een justitiële inrichting	7
4.3 Taken per DJI-discipline	7
4.3.1 Intramurale disciplines	7
4.3.2 Disciplines op het Hoofdkantoor van de DJI	10
5. Voorbeeld procesbeschrijving Overlijden in een justitiële inrichting	11
5.1 Hoe te handelen bij een overlijden in een justitiële inrichting <i>tijdens</i> kantooruren	11
5.2 Hoe te handelen bij een overlijden in een justitiële inrichting <i>buiten</i> kantooruren	16

OVERLIJDEN IN EEN JUSTITIËLE INRICHTING

1. Inleiding

Wanneer iemand tijdens verblijf in een justitiële inrichting overlijdt, wordt gesproken van overlijden in een bijzondere situatie, omdat de vrijheid van een persoon ontnomen is en omdat de overheid de verplichting heeft zorg te dragen voor deze persoon. Vanwege deze bijzondere omstandigheid komen vragen aan de orde (praktisch en medisch-ethisch niveau) die op een andere manier moeten worden beschouwd dan in de vrije samenleving. Zo is de vraag of er een relatie bestaat tussen de geboden zorg door de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en het overlijden van de justitieel ingeslotene, bij ieder overlijden in een justitiële inrichting een belangrijk punt van aandacht. Iedere Justitiële inrichting die zich geconfronteerd ziet met een overlijden in een justitiële inrichting, zal daarvoor verantwoording moeten afleggen. Het is daarom van belang dat de stappen die de inrichting dient te ondernemen om a. recht te doen aan diens zorgverplichting en b. zorgvuldigheid van handelen te waarborgen, helder, bekend en geoperationaliseerd zijn. De lokale directie heeft in deze een belangrijke en grote verantwoordelijkheid. Na elk overlijden dient onderzoek plaats te vinden naar de omstandigheden waaronder een gedetineerde is overleden met als belangrijk doel eventuele vermijdbare factoren in kaart te brengen zodat die in de toekomst kunnen worden voorkomen. Dit vraagt om een landelijke richtlijn¹.

In 2007 is in dat kader op initiatief van de werkgroep Overlijden in Detentie en bij beslissing van de Directieraad (DR) van de DJI, onderzoek verricht bij tien DJI/GW-inrichtingen² om informatie te krijgen over de procedure na overlijden in een justitiële inrichting. Aanleiding was het ontbreken van duidelijk beleid bij de DJI hoe te handelen bij overlijden in een justitiële inrichting.

Naar aanleiding van dit onderzoek is op 19 augustus 2007 het adviesrapport Overlijden in Detentie verschenen. In de DR van 17 juni 2008 werd het adviesrapport besproken en werd besloten dat er een *landelijke uniforme DJI-richtlijn* zou worden opgesteld voor overlijden in een justitiële inrichting teneinde de transparantie en de controleerbaarheid van handelen te vergroten. Daarnaast werd besloten dat de overige aanbevelingen in het adviesrapport zouden worden overgenomen.

Alvorens over te gaan tot het beschrijven van de richtlijn en de procedures bij overlijden in een justitiële inrichting volgt allereerst een korte samenvatting van:

- a. de DR-beslissingen die in de richtlijn tot uiting komen (hoofdstuk 2);
- b. het juridische kader bij overlijden in een justitiële inrichting (hoofdstuk 3).

¹ Bestemd voor GW- en DBV-inrichtingen, de rijksinrichtingen voor jeugdigen alsmede voor de rijksklinieken van DForZo.

² Onderzoek verricht door mw. J. van Elk, Rijks managementtrainee bij de afd/ GZ/DJI en dhr. M. van Dijk, student Rechten aan de universiteit Leiden. Conform besluit DR 15-01-2007 t.a.v. nota DDS5419173. Op 17 juni 2008 heeft de DR vervolgens ingestemd met de gevraagde beslissingen (zie nota DDS5527984 d.d. 19 mei 2008 met als onderwerp 'Onderzoeksrapport Overlijden in detentie') in dit rapport.

2. Beslissingen

De volgende beslissingen komen tot uiting in de richtlijn Overlijden in een justitiële inrichting:

1. Er zal een landelijke uniforme richtlijn komen voor hoe te handelen bij overlijden tijdens verblijf in een justitiële inrichting.

2. De gemeentelijk lijkschouwer – en niet de inrichtingsarts - zal in alle gevallen van overlijden in een justitiële inrichting een uitspraak doen over de doodsoorzaak (natuurlijk/onnatuurlijk) van de overleden justitieel ingeslotene;

De inrichtingsarts kan door nabestaanden als partijdig worden gezien. Om de schijn van belangenverstrengeling te voorkomen en onafhankelijkheid te waarborgen heeft de DR/DJI beslist dat de gemeentelijk lijkschouwer bij alle gevallen van overlijden in een justitiële inrichting als externe arts zal worden betrokken teneinde de lijkschouwing te verrichten en een uitspraak te doen over de doodsoorzaak.

In praktijk kan dit betekenen dat er met de lokale GGD afspraken gemaakt worden. De gemeentelijke lijkschouwer heeft n.l. een eigen bevoegdheid en kan eigenstandig beslissen wel of niet te gaan op basis van de aangeleverde gegevens.

3. De rol van de geestelijke verzorging bij de nazorg aan gedetineerden zal meer worden uitgediept en tot uiting komen in de landelijke richtlijn;

Hoofden geestelijke verzorging hebben te kennen gegeven dat geestelijk verzorgers in het veld eerder ingeschakeld willen worden bij overlijdensgevallen in een justitiële inrichting.

De geestelijke verzorging heeft een belangrijke rol in de nazorg bij het overlijden van een justitieel ingeslotene. Vertegenwoordigers van de meest gangbare geloofsovertuigingen en levensbeschouwingen voeren rituelen uit rondom het overlijden. Daarnaast kan de geestelijke verzorging bij de communicatie tussen inrichtingsdirectie en familie en nabestaanden van de overledene een belangrijke rol spelen. De geestelijke verzorging kan een bemiddelende rol spelen tussen beiden, temeer daar het voorkomt dat de directie door nabestaanden als partijdig wordt gezien. Ook als de officier van justitie (OvJ) voornemens is een sectie te gelasten, kan de geestelijk verzorger een belangrijke rol spelen richting familie en nabestaanden.

4. De kosten voor obductie op verzoek van nabestaanden of van het locatiemanagement zullen worden gefinancierd door de DJI.

Bij obductie en gerechtelijke sectie (ook wel autopsie genoemd) gaat het om het nader inwendig onderzoeken van een stoffelijk overschot teneinde de doodsoorzaak vast te stellen. In deze richtlijn wordt onderscheid gemaakt tussen gerechtelijke sectie (deze geschiedt op last van de OvJ) en obductie (geschiedt op verzoek dan wel met toestemming van nabestaanden).

Bij obductie/sectie worden vanuit financieringsoogpunt in de richtlijn (pag. 3 / 4) drie varianten onderscheiden:

I. De Officier van Justitie (OvJ) gelast een gerechtelijke sectie. *De kosten hiervoor komen niet voor rekening van de DJI.*

Als de OvJ geen gerechtelijke sectie gelast kan zich de volgende variant voordoen:

II. Nabestaanden willen een obductie. De DJI zal deze laten verrichten en de *kosten daarvoor dragen;*

Als nabestaanden geen verzoek om obductie doen kan zich tenslotte variant 3 voordoen:

III. Omstandigheden rondom het overlijden leiden ertoe dat de inrichtingsdirectie besluit dat een obductie toch wenselijk is. Toestemming van de nabestaanden is vereist. *De DJI zal de kosten voor obductie dragen.*

Toelichting:

Variant 1 en 2 vergen geen nadere toelichting echter variant 3 wel. De gedachte dat een overlijden in een justitiële inrichting onder twijfelachtige dan wel verdachte omstandigheden heeft plaatsgevonden kan snel spelen bij nabestaanden en omstanders. Niet zelden ook als de officier van justitie geen gerechtelijke sectie heeft gelast en het overlijden wordt afgedaan als een natuurlijke. Om vermoedens en verdenking – ook achteraf – te voorkomen en te ontzenuwen, kan het wenselijk zijn een obductie te laten verrichten. In overleg met de sectordirecties wordt daarom aan het locatiemanagement expliciet in overweging gegeven om in voorkomende gevallen en alleen dan wanneer:

- a) de OvJ geen gerechtelijke sectie heeft gelast en
- b) de inrichtingsdirectie na overleg met de afdeling GZ, een nader onderzoek toch wenselijk acht, in gesprek te gaan met nabestaanden en - voorzover dezen zelf al niet een verzoek daartoe hebben gedaan -, te bezien of zij instemmen met een obductie. Het is tevens aan te bevelen dit gesprek samen met de geestelijk verzorger te voeren. Er zijn immers geloofsovertuiging en levensbeschouwingen die zich verzetten tegen obductie.

5. De richtlijn overlijden in een justitiële inrichting zal duidelijkheid verschaffen over de meldingsplicht aan de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGz);

Elk overlijden in een justitiële inrichting is een calamiteit. Echter niet elk overlijden is een calamiteit in de zin van de kwaliteitswet zorginstellingen³. Met andere woorden: niet elk overlijden hoeft gemeld te worden bij de IGz. In verreweg de meeste gevallen echter wel, omdat a. overlijdensgevallen in een justitiële inrichting in de meeste gevallen onbeoogd en onverwacht zijn en b. het na een overlijden vaak niet duidelijk is of er (mogelijk) een zorgcomponent in het spel is geweest dat eventueel heeft bijgedragen aan het overlijden. Om de zorgvuldigheid van handelen in deze te waarborgen is het van belang dat de medisch adviseurs van de afdeling GZ/DJI betrokken worden bij de afweging of de IGz door de directie dient te worden geïnformeerd over een overlijden in een justitiële inrichting.

6. De medisch adviseurs van de afdeling Gezondheidszorg (GZ/DJI) dienen z.s.m. in kennis te worden gesteld van een overlijden in een justitiële inrichting.

Het onderzoeksrapport 'overlijden in detentie' is mede ingegeven door een aantal gevallen van overlijden in justitiële inrichtingen waarbij destijds vragen zijn gerezen over de manier waarop de procedure na overlijden is verlopen. De omstandigheden rond deze overlijdensgevallen gaven reden voor nader onderzoek naar de doodsoorzaak, maar dit heeft niet plaatsgevonden.

Voor de afdeling GZ was het ontbreken van transparantie en controleerbaarheid van handelen bij overlijden in een justitiële inrichting, maar ook het feit dat de afdeling GZ niet zelden pas te laat kennis nam/neemt van een overlijden, aanleiding om de noodzaak van een landelijke uniforme richtlijn te benadrukken en daarin de rol van met name de medisch adviseurs aan te scherpen.

In deze richtlijn zullen de algemene uitgangspunten worden benoemd voor de gewenste interactie tussen locatiemanagement en de afdeling GZ. Voor alle duidelijkheid zij vermeld dat hiermee niet wordt beoogd een blauwdruk op te leggen. De afdeling GZ dient zo snel mogelijk in kennis te worden gesteld van een overlijden. Hoe de interactie tussen locatiemanagement en de afdeling GZ zich daarna ontwikkelt is een kwestie van maatwerk.

De rol die de medisch adviseurs kunnen/zullen spelen is niet een inspecterende of controlerende en zal ook niet gericht zijn op directe handelingen rond het overlijden. De medisch adviseurs zullen zich richten op:

- het bieden van ondersteuning en advies aan het locatiemanagement en de medische dienst;
- een adviserende rol in de calamiteitenonderzoekscommissie om mogelijke onvolkomenheden in de geboden zorg en/of in de procedurele afhandeling rond het overlijden in kaart te brengen, zodat herhaling van onnodige risico's kan worden vermeden en de kwaliteit van de medische zorg kan worden verbeterd.

³ Een calamiteit overeenkomstig de KWZ is een onbeoogde of onverwachte gebeurtenis die betrekking heeft op de kwaliteit van zorg en die tot de dood of een ernstig schadelijk gevolg van een patiënt of cliënt van de instelling heeft geleid.

3. Juridisch kader

3.1 Op deze richtlijn zijn van toepassing de **Penitentiaire Beginselwet (PBw)**, de **Penitentiaire Maatregel (Pm)**, de **Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj)**, de **Beginselenwet verpleging terbeschikkinggestelden (Bvt)** het **Reglement verpleging terbeschikkinggestelden (Rvt)** alsmede de **Vreemdelingenwet 2000 (VW)**⁴.

In artikel 42 PBw, artikel 41 Bvt en artikel 47 Bjj wordt voorzien in medische verzorging, echter er is geen specifieke regelgeving opgenomen welke stappen er gezet moeten worden indien er sprake is van een overlijden in een justitiële inrichting. In artikel 6, 3de lid Vreemdelingenwet wordt voorzien in de rechtspositie van personen die in een grenshospitium verblijven. Ook daarin is geen regelgeving opgenomen welke stappen gezet moeten worden bij een overlijden.

Artikel 48 Pm en 78 Rvt bepalen dat bij overlijden van een justitieel ingeslotene de kosten van begrafenis of crematie, voor zover die redelijkerwijs noodzakelijk kunnen worden geacht⁵, ten laste van de Staat komen. In de Bjj is geen artikel opgenomen over de kosten van begrafenis of crematie.

In beginsel geldt voor alle justitiële inrichtingen dat de kosten van begrafenis of crematie voor rekening komen van de nabestaanden of dat deze worden gedekt door de eventuele uitvaartverzekering van de overledene. Onder bepaalde bijzondere omstandigheden kunnen de kosten uit coulance geheel voor rekening van Justitie komen. In dit laatste geval dienen wel goede afspraken met de nabestaanden te worden gemaakt over de hoogte van de kosten.

Van de wet- en regelgeving die specifiek van toepassing is op overlijden in een justitiële inrichting worden hieronder de belangrijkste punten aangestipt.

3.2 De Wet op de Lijkbezorging (Wlb) bevat bepalingen die voor elk overlijden gelden, ongeacht of het overlijden plaatsvindt in de vrije samenleving of in een justitiële inrichting. De Wlb schrijft voor wat er dient te gebeuren indien na het overlijden van een persoon het vermoeden bestaat dat er geen sprake is van een natuurlijk overlijden en er zijn bepalingen opgenomen omtrent postmortaal onderzoek.

In de memorie van toelichting op de Wlb is een definitie van niet-natuurlijk overlijden opgenomen, deze is later aangevuld door de IGz. De definitie luidt als volgt:

Ieder overlijden door schuld of opzet van derden, zelfdoding ook als deze het natuurlijk gevolg is van zielsziekte, het sterven ten gevolge van ongeval of geweld, zowel chemisch als fysisch, ook wanneer dit niet door menselijk toedoen is veroorzaakt.

3.3 Naast de Wlb is tevens de **Kwaliteitswet zorginstellingen (KWZ)** van kracht. Deze wet stelt eisen aan de zorg in alle instellingen in de zorgsector. De inspectie voor de gezondheidszorg (IGz) heeft vastgesteld dat de KWZ ook van kracht is voor de medische diensten van de justitiële inrichtingen en zij zullen dus de eisen zoals gesteld in de KWZ moeten opvolgen. In de KWZ is opgenomen in artikel 4a lid 1 en artikel 4 lid 2 dat er melding gemaakt dient te worden van de dood van een gedetineerde aan de IGz. De definitie van calamiteit in deze wet is echter niet gelijk aan de definitie gehanteerd bij DJI⁶.

⁴ ... en in het bijzonder het Reglement regime grenslogies, artikel 6, 3de lid VW.

⁵ Artikel 78 Bvt heeft dezelfde strekking maar kent de volgende toevoeging op deze zin: '... en niet ten laste van het vermogen van betrokkene of diens erfgenamen kunnen worden gebracht, ...'.

⁶ Zie daarvoor hfdst. 2 punt 5 en 6: resp. standpunt IGz t.a.v. melding overlijden en adviesfunctie afdeling GZ bij melding IGz.

3.4 Niet alleen nationale wetgeving speelt een rol bij overlijden in een justitiële inrichting. In **het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)** is in artikel 2 het recht op leven opgenomen. Krachtens artikel 93 van de Grondwet (Gw) zijn de bepalingen van het EVRM verbindend verklaard en ze hebben daarmee rechtstreekse werking in de Nederlandse rechtsorde. Personen in gevangenschap bevinden zich in een kwetsbare positie en de overheid is verplicht om hen bescherming te bieden en zorg te dragen voor een goede (medische) behandeling. Onder omstandigheden strekt deze verplichting van de overheid zich zo ver uit, dat zij gehouden is gedegen onderzoek te doen naar de doodsoorzaak van personen die zich onder haar macht bevinden.

3.5 Overige wetten. Naast de bovengenoemde wet –en regelgeving zijn tevens *de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst*, *de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg* en meer internationale verdragen van kracht.

4. Richtlijnen en procedures bij overlijden in een justitiële inrichting

4.1 Inleiding

Bij de ontdekking van een (vermoedelijk) overlijden moet snel en adequaat worden gehandeld. Een overlijden (in een justitiële inrichting) is een calamiteit; een gebeurtenis die veel impact heeft of kan hebben op degenen die er direct of indirect mee worden geconfronteerd en die het denken en het handelen kan beïnvloeden. Om snel en adequaat te kunnen handelen is het van belang dat er een gestructureerde rol- en procesomschrijving vastliggen en operationeel zijn, waarin de verantwoordelijkheden van de diverse actoren in de te volgen procedure zijn opgenomen. De richtlijn 'Overlijden in Een justitiële inrichting' voorziet daarin.

Om de te volgen procedure na overlijden in een justitiële inrichting inzichtelijk te maken wordt in paragraaf 4.2 een korte inleidende beschrijving gegeven van de eerst noodzakelijke handelingen na het constateren van een (vermoedelijk) overlijdensgeval in een justitiële inrichting, gevolgd door de taken per participerende discipline (paragraaf 4.3) en tenslotte in hoofdstuk 5, twee 'procesbeschrijvingen Overlijden in Een justitiële inrichting'. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen hoe te handelen *tijdens* en hoe te handelen *buiten* kantooruren.

Deze richtlijn is bedoeld voor alle ruimtes en locaties horende bij een Justitiële inrichting waartoe justitieel ingeslotenen zich de toegang kunnen verschaffen.

4.2 Korte beschrijving (handelen bij) overlijdensgeval in een justitiële inrichting

De inrichtingswerker treft de justitieel ingeslotene schijnbaar levenloos aan. Er wordt direct alarm geslagen en contact opgenomen met de centrale meldkamer. De centrale meldkamer houdt een logboek bij van de gebeurtenissen. De directie, de arts, de medische dienst, het afdelingshoofd en de geestelijke verzorging worden gewaarschuwd. Op de eerste plaats staat de veiligheid van het personeel voorop. Indien nodig en mogelijk betreden minimaal twee personeelsleden de plaats van overlijden. Dit totdat de arts is gearriveerd. Degene die de vermoedelijk overledene ontdekt gaat – indien daar aanleiding toe bestaat – direct over tot levensreddende handelingen. In alle gevallen houdt men er rekening mee dat de dood onnatuurlijk is ingetreden en dat een misdrijf kan zijn gepleegd. Voorwerpen in de directe omgeving moeten daarom als mogelijk bewijsmateriaal worden beschouwd. Voor het sporenonderzoek dient men de aangetroffen situatie zoveel mogelijk onberoerd te laten. Te allen tijde geldt echter dat het verrichten van levensreddende handelingen prioriteit geniet boven het onberoerd laten van de aangetroffen situatie.

4.3 Taken per DJI-discipline

Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- a. een achttal intramurale DJI-disciplines en
- b. een tweetal disciplines op het hoofdkantoor van de DJI die bij alle gevallen van overlijden in een justitiële inrichting direct ingelicht dienen te worden.

Wanneer een (vermoedelijk) overlijden is ontdekt worden de volgende taken uitgevoerd:

4.3.1 Intramurale disciplines

1. De centrale meldkamer

- het kennisnemen van een alarm cq. van de aard van het alarm;
- het inlichten van het directielid, het afdelingshoofd en (tijdens kantooruren), de medische dienst;
- het in kennis stellen/oproepen van de politie/de ambulancedienst (in opdracht van de directie);
- het faciliteren van een snelle entree van politie en ambulance;
- het dienen als informatiecentrum voor in- en extern telefoon- en portofoonverkeer
Bedrijfshulpverlening (BHV);
- het bijhouden van een logboek van de gebeurtenissen rondom het overlijden in een justitiële inrichting.

2. Het afdelingspersoneel:

- het slaan van alarm;
- het betreden van de plaats van overlijden door minimaal twee personeelsleden;
- het verrichten van levensreddende handelingen overeenkomstig de dienstinstructies;
- het opnemen van contact met de centrale meldkamer om de reden van het alarm en eventuele acties (zoals bellen ambulance) door te geven;
- het zoveel mogelijk ongewijzigd laten van de situatie met het oog op het recherche-onderzoek;
- het verzegelen en blinderen van de plaats van overlijden, zodat niemand naar binnen kan kijken;
- het verzamelen van schriftelijke gegevens over de overledene;
- het meewerken aan nader onderzoek (arts, politie, rijksrecherche);
- het meewerken aan het informeren en bejegenen/begeleiden van mede-justitieel ingesloten en;
- alert zijn op mogelijk toegenomen lijdensdruk/kwetsbaarheid bij mede-justitieel ingesloten en, door toedoen van het overlijden. Dit bespreekbaar maken bij het afdelingshoofd;
- het bespreken van het voorval met collega's en zonodig bedrijfshulpverlening;
- het zoeken van hulp intern of extern wanneer men klachten houdt naar aanleiding van het incident.

3. Het afdelingshoofd

- het informeren en instrueren van het personeel voor:
 - het zorgvuldig afhandelen van de procedure na overlijden;
 - een goede gang van zaken op de afdeling;
 - het zorgvuldig informeren en bejegenen/begeleiden van mede-justitieel ingesloten en;
- het signaleren van observaties van afdelingspersoneel over toegenomen lijdensdruk/kwetsbaarheid bij mede-justitieel ingesloten en;
- het geven van de opdracht (aan afdelingspersoneel) tot het verzamelen van schriftelijke gegevens betreffende de overledene en het zorgdragen voor een goede verslaglegging;
- het geven van de opdracht (aan afdelingspersoneel) tot het verzegelen en het blinderen van de plaats van overlijden. Deze zal daarna alleen met/na toestemming van de directie worden betreden (en na goedkeuring door de rijksrecherche als het lijk in beslag is genomen door de OvJ);
- het meewerken aan het onderzoek ter plekke door arts politie en rijksrecherche;
- het erop toezien dat de cel/kamer van de justitieel ingeslotene minimaal na 48 uur wordt ontruimd en dat de daar aanwezige goederen worden geïnventariseerd, geregistreerd, ingepakt en verzegeld (bij natuurlijke dood toestemming directie/bij inbeslagname van het lijk door de OvJ, tevens goedkeuring rijksrecherche);
- het participeren in de evaluatie van het incident met overige personeelsleden;
- het bespreken van het overlijden in de eerstvolgende teamvergadering.

4. Het dienstdoend directielid

- het voeren van de regie bij/de coördinatie over de afwikkeling van de formaliteiten;
- het laten inschakelen van (actie centrale meldkamer) en het te woord staan van de politie;
- het informeren van de dienstdoende OvJ in het eigen arrondissement;
- het erop toezien dat een onafhankelijk gemeentelijk lijkschouwer – en niet de inrichtingsarts - het lichaam schouwt en een uitspraak doet over de doodsoorzaak;
- het) informeren van:
 - * de piketfunctionaris DJI (telefonisch);
 - * de inrichtingspsycholoog (of laten informeren door Medische Dienst);
 - * de geestelijk verzorger van de inrichting;
 - * het opvangteam in verband met de eerste opvang van collega's;
 - * de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGz) in overleg met de medisch adviseur/GZ-DJI;
 - * de Inspectie voor de Jeugdzorg (IJz) bij overlijden van een jeugdige;
 - * het Expertise Centrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (2de lijns nazorg aan personeel)⁷;
 - * de nabestaanden in overleg met geestelijke verzorging (GV);
 - * de advocaat van de overledene;
 - * de maandcommissaris (Commissie van Toezicht);

⁷ Expertisecentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk-ECBMW /2de lijns hulpverlening t.b.v. personeel 24-uurs dienst Crisisopvang en Consultatie / Landelijk te bereiken tel. 0800 - ECBMW24 of 0800 – 3226924

- * de mede-justitieel ingesloten (zo mogelijk delegeren aan afdelingshoofd);
- het opstellen en mailen/faxen van de melding 'bijzonder voorval';
- het (laten) oproepen van het IBT- of BHV-team (of bij diens afwezigheid zal het dienstdoend afdelingshoofd dat doen);
- het verzorgen van een briefing voor het personeel;
- het informeren van nabestaanden dat justitieel ingeslotene is overleden;
- het aanbieden van contact aan de nabestaanden (in overleg met de GV);
- het faciliteren van een afscheidsbijeenkomst voor mede-justitieel ingesloten en personeel waar mogelijk en wenselijk (te organiseren door de GV);
- de gelegenheid bieden aan de nabestaanden om de plaats van overlijden te bezoeken;
- het aanhouden van een wachttijd van 48 uur alvorens de cel, de kamer of anderszins de plaats van overlijden te laten ontruimen;
- het spreken/informeren van nabestaanden over de mogelijkheid van obductie;
- het spreken/informeren van de nabestaanden over de begrafenis/crematie/transport lichaam naar het land van herkomst (vreemdelingen);
- het houden van toezicht op de verslaglegging;
- het samenstellen van een calamiteitenonderzoekscommissie teneinde de situatie voorafgaand en rond het overlijden te analyseren en in kaart te brengen;
- het voeren van overleg om te komen tot afstemming over de contacten met de media;

5. De medische dienst

- het (assisteren bij het) verrichten van levensreddende handelingen;
- het zo spoedig mogelijk inschakelen van de arts;
- het melden aan het dienstdoende directielid dat de arts de dood heeft vastgesteld. Ook wordt dan het tijdstip van overlijden gemeld;
- het melden aan de directie dat het lichaam vervoerd kan worden;
- het dezelfde dag – en bij overlijden in het weekend de eerstvolgende werkdag - in kennis stellen van en onderhouden van contact met de afdeling GZ/DJI (actie hoofd medische dienst)⁸;
- het zorgen voor accurate verslaglegging van de gebeurtenissen (vanuit medisch oogpunt), o.a. ten behoeve van het onderzoek door de rijksrecherche;
- het deelnemen aan de evaluatie van het overlijden.

6. De inrichtingsarts

- het (eventueel) verrichten van levensreddende handelingen;
- het eventueel constateren van de dood;
- het te allen tijde aan een *onafhankelijk* gemeentelijk lijkschouwer overlaten het lichaam te schouwen en een uitspraak te doen over de doodsoorzaak; ook wanneer de inrichtingsarts zelf lijkschouwer is.

7. De psycholoog

- het informeren van de forensisch psychiater/Nederlands Instituut voor de Forensische Psychiatrie & Psychologie (NIFP) bij alle gevallen van overlijden⁹;
- het coördineren van de hulpverlening, opvang en nazorg aan de overige justitieel ingesloten op de afdeling, in overleg met de directie en GV;
- het verzorgen van een accurate verslaglegging van de psychologisch relevante gebeurtenissen, o.a. ten behoeve van het onderzoek van de rijksrecherche;
- het evalueren van de gevolgde procedure (vanuit psycho-medische invalshoek) na overlijden in een justitiële inrichting waarbij zo nodig een buitenstaander ingeschakeld kan worden;

8. De Dienst Geestelijke Verzorging

- (als dienst) 24 uur per etmaal oproepbaar zijn voor calamiteiten waaronder ook een overlijden in een justitiële inrichting;
- het – binnen de DJI(-inrichtingen) - beschikken over vertegenwoordigers van de meest gangbare geloofsovertuigingen en levensbeschouwingen;

⁸ Bij overlijden van een justitieel ingeslotene in een DForZo-inrichting, doet de zorginkoper van de betreffende kliniek (op het hoofdkantoor van de DJI) melding van het overlijden bij de afdeling GZ.

⁹ In FPC's zijn dat de behandelend psycholoog en de behandelcoördinator.

- het organiseren en uitvoeren van bezinningsbijeenkomsten en rituelen rondom het overlijden; waaronder het organiseren van een herdenkingsbijeenkomst;
- het bieden van eerste opvang/zorg/nazorg aan mede-justitieel ingesloten en in overleg met de psycholoog;
- het (beschikbaar zijn voor het) bieden van eerste opvang, zorg en nazorg aan nabestaanden van de overledene;
- het eventueel bieden van nazorg aan personeel;
- het in overleg met de directie mede verzorgen van de communicatie tussen inrichtingsdirectie en familie en nabestaanden van de overledene;
- het spelen van een bemiddelende rol (in overleg met de directie) tussen inrichtingsdirectie en familie en nabestaanden bij een verzoek om obductie;
- het mede begeleiden/ondersteunen van nabestaanden bij het bezichtigen van de plaats van overlijden;
- het fungeren als intermediair naar en klankbord voor nabestaanden op het moment dat de Officier van Justitie voornemens is een gerechtelijke sectie te gelasten (en deze sectie b.v. indruist tegen de levensbeschouwing of geloofsovertuiging van nabestaanden).

4.3.2 Disciplines op het Hoofdkantoor van de DJI

1. De piketfunctionaris DJI

- het – zowel binnen als buiten kantooruren - bereikbaar zijn voor telefonische melding van een overlijden in een justitiële inrichting;
- het per fax of mail ontvangen van de melding bijzonder voorval n.a.v. een overlijden in een justitiële inrichting;
- het informeren van de sectordirecteur op het hoofdkantoor van de DJI;
- het opstellen van een piketmelding;
- het middels de piketmelding ondermeer informeren van de directeur-generaal (DG), de minister van Justitie (MvJ), de staatssecretaris van Justitie (SvJ) en de directie voorlichting/de persvoorlichter.

2. De (medisch adviseur van de) afdeling Gezondheidszorg op het hoofdkantoor van de DJI

- het nog dezelfde dag. (en bij overlijden in het weekend, uiterlijk de eerstvolgende werkdag), door het hoofd medische dienst¹⁰ in kennis worden gesteld van een overlijden in een justitiële inrichting;
- het samen met het hoofd medische dienst geven van een 1^e globale analyse van de situatie voorafgaand aan en rond het overlijden¹¹;
- het (aan)bieden van ondersteuning en advies bij het onderzoek (naar het medisch handelen) en bij de afhandeling van het overlijden in een justitiële inrichting;
- het, op indicatie, persoonlijk bezoeken van de inrichting waar een overlijden heeft plaatsgevonden;
- het adviseren van directie/hofd medische dienst over eventuele melding IGz;
- het bezien welke (verdere) ondersteuning er nodig is vanuit de afdeling GZ;
- het in overleg met directie en hoofd medische dienst, deelnemen aan de calamiteitenonderzoekscommissie die onder voorzitterschap van de directeur - bij een overlijden in de zin van een calamiteit overeenkomstig de KWZ -, onderzoek verricht naar enig verband tussen het overlijden en de geleverde (medische) zorg;

¹⁰ Bij overlijden in een DForZo-inrichting draagt de zorginkoper van de betreffende kliniek op het hoofdkantoor van de DJI, hiervoor zorg.

¹¹ ... teneinde mogelijke onvolkomenheden in de geboden zorg en in de (procedurele) afhandeling van het overlijden te verbijzonderen zodat herhaling van onnodige risico's kan worden vermeden.

5. Procesbeschrijvingen Overlijden in een justitiële inrichting

5.1 Hoe te handelen bij het overlijden van een justitieel ingeslotene *tijdens* kantooruren.

In deze procesomschrijving worden de verplichte handelingen weergegeven die in ieder geval verricht dienen te worden om verwijtbaar handelen en de gevolgen daarvan voor Justitie te helpen voorkomen.

Actie 1	Alarm slaan Bij een vermoedelijk overlijden wordt direct de centrale meldkamer gealarmeerd. Het dienstdoende afdelingshoofd dat de alarmmelding ook op zijn/haar PZI te zien krijgt, begeeft zich met hoge spoed naar de plaats van overlijden en ziet er (verder) op toe dat afdelingspersoneel conform de gestelde aandachtspunten/procedure in deze richtlijn en conform de dienstinstructies, handelt. Het afdelingshoofd licht vervolgens het dienstdoende directielid in (of laat dit doen door de centrale meldkamer), waarna het directielid nadere instructies zal verstrekken en de coördinatie zal voeren over de afhandeling van het overlijden in de justitiële inrichting zoals beschreven in deze richtlijn.
Actie 2	Betreden cel / Eerste hulp verlenen De plaats van overlijden wordt vervolgens <i>door minimaal twee personeelsleden</i> betreden. Degene die de vermoedelijk overledene ontdekt gaat – indien daar aanleiding toe bestaat – direct over tot levensreddende handelingen. Het tweede personeelslid zal zich altijd buiten de eventuele bereikbaarheid van de vermoedelijk overledene opstellen. In alle gevallen houdt men er rekening mee dat de dood onnatuurlijk is ingetreden en dat een misdrijf of suïcide kan zijn gepleegd. Van deze procedure (alarm – nadere instructies – betreden plaats van overlijden door minimaal twee personen etc.) kan slechts worden afgeweken indien redelijkerwijs sprake is van onmiddellijk dreigend levensgevaar en het betreden van de plaats van overlijden, na afweging van de daaraan verbonden risico's, verantwoord kan worden geacht. Daarbij geldt dat het verrichten van levensreddende handelingen prioriteit geniet boven het onberoerd laten van de aangetroffen situatie.
Actie 3	Waarschuwen medische dienst Op aanwijzing van het dienstdoend directielid/afdelingshoofd waarschuwt de centrale meldkamer (het hoofd van) de medische dienst. Deze schakelt direct de inrichtingsarts in (zie hierover verder actiepunt 5).
Actie 4	Oproepen Ambulance In opdracht van het directielid dan wel het afdelingshoofd roept de centrale meldkamer een ambulance op.
Actie 5	Informeren arts / de gemeentelijk lijkschouwer / informeren afdeling GZ-DJI a. De <i>inrichtingsarts</i> wordt gewaarschuwd. Als de dood is vastgesteld meldt de inrichtingsarts dit aan het dienstdoend directielid. De inrichtingsarts (ook als deze gemeentelijk lijkschouwer is) verricht niet zelf de schouwing van het stoffelijk overschot. b. In alle gevallen van overlijden in een justitiële inrichting, zal een <i>onafhankelijk gemeentelijk lijkschouwer</i> een uitspraak doen over de <i>doodsoorzaak</i>. Het dienstdoend directielid ziet erop toe dat hiervan niet wordt afgeweken. c. Tevens wordt nog dezelfde dag (en bij overlijden in het weekend, uiterlijk de eerstvolgende werkdag), door (hoofd) Medische Dienst contact gelegd met de medisch adviseur van de afdeling Gezondheidszorg (GZ) van de DJI¹².

¹² DForZo-inrichtingen doen melding van een overlijden bij hun contactpersoon op het hoofdkantoor van de DJI, sectordirectie DForZo. Deze licht de afdeling GZ in en verzorgt daarna ook het contact tussen de afdeling GZ en de DForZo-inrichting.

Actie 6	Informeren van a. Politie / b. Officier van Justitie (OvJ) Zodra de dood is vastgesteld: a. geeft het dienstdoend directielid/afdelingshoofd opdracht aan de centrale meldkamer om <i>de plaatselijke politie</i> op de hoogte te stellen van het overlijden en deze op te roepen. De centrale meldkamer verbindt de politie door met het directielid/afdelingshoofd. Hoewel in het meldprotocol van de politie staat dat politie de gemeentelijk lijkschouwer inschakelt, gaat de directeur daar niet zondermeer van uit en ziet er overeenkomstig het gestelde in actiepunt 5b op toe dat een onafhankelijk lijkschouwer wordt opgeroepen en dat alleen deze, het lichaam schouwt; b. informeert het dienstdoend directielid persoonlijk telefonisch <i>de OvJ</i> van het arrondissement waar de inrichting is gelegen.
Actie 7	Informeren psycholoog In opdracht van het dienstdoend directielid wordt direct de psycholoog gewaarschuwd. Deze richt zich op de nazorg aan de mede-justitieel ingeslotenen van de overledene¹³.
Actie 8	Informeren Geestelijke Verzorging De GV wordt direct na het overlijden ingelicht in verband met het bieden van eerste opvang, zorg en nazorg aan mede-justitieel ingeslotenen en aan nabestaanden.
Actie 9	Oproepen bijstandsteam Indien noodzakelijk roept het dienstdoende directielid of namens deze het afdelingshoofd, het Intern bijstandsteam (I.B.T.) en/of de Bedrijfs Hulp Verlening (B.H.V.) op en treft maatregelen waar de situatie om vraagt. Indien gewenst kan hij taken delegeren aan het bijstandsteam.
Actie 10	Situatie ongewijzigd laten De aangetroffen situatie moet met het oog op later recherche-onderzoek zo veel mogelijk ongewijzigd blijven. Hulp aan het slachtoffer gaat altijd voor het ongewijzigd laten van de situatie.
Actie 11	Plaats van overlijden aan het zicht onttrekken/verzegelen Het afdelingspersoneel: - plakt het raam/de ramen van de plaats van overlijden af en zorgt daarmee dat de plaats van overlijden aan het zicht is onttrokken; - verzegelt de plaats van overlijden. De plaats van overlijden mag daarna niet meer worden betreden totdat de directie daar toestemming voor geeft (en na vrijgave door de OvJ indien lijk in beslag is genomen).
Actie 12	Het lijk afvoeren De gemeentelijk lijkschouwer of inrichtingsarts (als deze ter plekke is) meldt aan het dienstdoend directielid dat het lijk kan worden afgevoerd. Bij natuurlijk overlijden draagt de directeur zorg voor het laten afvoeren van het lijk naar een mortuarium. Bij besluit van de OvJ tot inbeslagname van het lichaam en gerechtelijke sectie, draagt de rijksrecherche en/of de politie zorg voor het afvoeren van het lijk.

¹³ In FPC's wordt de zorg/nazorg volgens een tweesporenbeleid verricht. Enerzijds zijn er de behandelcoördinator en de behandelend psychologen en anderzijds het afdelingshoofd, afdelingspersoneel en sociotherapeuten.

Actie 13	In kennis stellen nabestaanden De directie verricht z.s.m. na het overlijden, alle mogelijke inspanningen om de nabestaanden te bereiken en stelt deze vervolgens persoonlijk in kennis van het overlijden van hun naaste (in overleg met de GV). Bij overlijden in het penitentiair ziekenhuis (een passanteninrichting) zal de directeur van de inrichting van herkomst hiervoor zorgdragen.
Actie 14	Informeren directie <i>Het dienstdoend directielid informeert verder direct:</i> a) (telefonisch) de piketfunctionaris DJI (24 uur per dag bereikbaar); b) de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGz), in overleg met de medisch adviseur van de afdeling GZ¹⁴; c) de Inspectie voor de Jeugdzorg (IJz) bij overlijden van een jeugdige; d) het opvangteam in verband met de eerste opvang van collega's; e) het Expertise Centrum Bedrijfs Maatschappelijk Werk/2de lijns nazorg aan personeel; f) de advocaat van de overledene; g) de maandcommissaris (Commissie van Toezicht); h) De medegedetineerden (zo mogelijk delegeren aan afdelingshoofd).
Actie 15	Gegevens verzamelen Het <i>afdelingshoofd</i> verzamelt schriftelijke gegevens opgesteld door het afdelingspersoneel (in FPC's ook door de sociotherapeuten) betreffende de overledene en diens verblijf in de inrichting en draagt zorg voor een goede verslaglegging. De <i>medische dienst</i> raadpleegt het medische dossier van de overledene. Deze gegevens worden bij de hand gehouden voor overleg met anderen. De <i>psycholoog</i> verzamelt alle beschikbare gedragskundige informatie aangaande het overlijden en verzorgt de verslaglegging. Dossieronderzoek en rapportage zijn o.m. bestemd en van belang voor het interne calamiteitenonderzoek (zie actiepunt 22) alsmede voor het rijksrecherche-onderzoek.
Actie 16	Melding Bijzonder Voorval De directeur meldt op dezelfde dag dat het overlijden bekend is geworden dit zo spoedig mogelijk telefonisch aan de piketfunctionaris. Na de telefonische melding wordt zo spoedig mogelijk, binnen 24 uur, maar uiterlijk de eerstvolgende werkdag een ingevuld en ondertekend formulier <i>Melding bijzonder voorval</i> per elektronische post of per fax aan de piketambtenaar gezonden.
Actie 17	Nabestaanden /contact aanbieden Het dienstdoend directielid informeert (in overleg/samen met de GV) de nabestaanden uitgebreid over: a) het overlijden van hun naaste; b) het verloop van het verblijf van de overledene in de inrichting. Als het aanbod tot contact door de nabestaanden wordt afgewezen, herhaalt de directie dit schriftelijk, zodat men later nog op het aanbod terug kan komen. Nabestaanden dienen verder te worden gesproken/geïnformeerd over: c) (kosten voor) de begrafenis/crematie en het eventuele transport van het lichaam naar het land van herkomst (vreemdelingen); d) de beslissing van de OvJ tot het gelasten van een gerechtelijke sectie; e) de mogelijkheid van obductie; f) de mogelijkheid om de plaats van overlijden te bezoeken;

¹⁴ Voor FPC's (DForZo) is overleg met de afdeling GZ over de vraag of een overlijden gemeld dient te worden bij de IGz niet noodzakelijk. Op grond van artikel 4a (geldig sinds 17 juni 2005), van de Kwaliteitswet Zorginstellingen zijn de zorgaanbieders – zo ook de FPC's – wettelijk verplicht iedere calamiteit die in de instelling heeft plaatsgevonden, te melden aan de IGz.

	g) de mogelijkheid om het stoffelijk overschot te zien (bij inbeslagname door de OvJ neemt de directie daartoe contact op met de rijksrecherche). Bij overlijden in het penitentiair ziekenhuis (een passanteninrichting) is de directeur van de inrichting van herkomst van de overledene, verantwoordelijk voor de handelingen in dit actiepunt. <i>Belangrijk aandachtspunt:</i> bij inbeslagname van het lichaam door de OvJ geldt t.a.v. het bovenstaande dat de directeur geen informatie aan nabestaanden zal verstrekken die het gerechtelijk onderzoek in de weg kan staan. Voor informatie over de gang van zaken rond het gerechtelijk onderzoek naar de doodsoorzaak, verwijst de directeur nabestaanden naar de OvJ.
Actie 18	Afscheid nemen De GV organiseert op verzoek van de directie waar mogelijk en/of wenselijk een bijeenkomst teneinde medegedetineerden en personeel de gelegenheid te geven de overledene te herdenken.
Actie 19	Ontruimen/vrijgeven plaats van overlijden De directeur wacht 48 uur alvorens opdracht te geven tot het ontruimen van de plaats van overlijden zodat nabestaanden de overlijdensplek kunnen bezoeken als zij daar behoefte aan hebben. Is het lichaam inbeslaggenomen door de OvJ, dan wordt de plaats van overlijden dan pas ontruimd wanneer het lichaam door de OvJ is vrijgegeven. De cel/kamer van de overledene wordt door twee medewerkers ontruimd. Van de aangetroffen goederen wordt in tweevoud een lijst opgemaakt die wordt gedateerd en door beide medewerkers ondertekend. De goederen worden bij de badmester afgeleverd. Bij afgifte wordt door de nabestaanden de beide inventarislijsten getekend voor akkoord. Voor de goederen uit de foullering en voor de preciosa wordt eveneens een bewijs van ontvangst door de nabestaanden ondertekend en krijgen deze daarvan een getekende kopie.
Actie 20	Nazorg aan a. justitieel ingesloten / b. personeel / c. nabestaanden a. Zo snel mogelijk na het overlijden ziet de directeur erop toe dat een intern nazorgteam wordt samengesteld waarin in ieder geval de inrichtingspsycholoog (regiefunctie) en de geestelijke verzorging zijn vertegenwoordigd. De eerste opvang, het informeren, de verwerking en de begeleiding van cq. de hulpverlening aan mede-justitieel ingesloten staan daarbij centraal. b. Ook wordt direct door de directie het Expertise Centrum Bedrijfs Maatschappelijk Werk ingeschakeld teneinde te inventariseren of en welke 2de lijns nazorgactiviteiten ten behoeve van personeel geïndiceerd zijn en welke instantie(s) daartoe dient/dienen te worden gemobiliseerd. c. De GV is beschikbaar voor het bieden van eerste opvang, zorg en nazorg aan nabestaanden van de overledene. Professionele begeleiding van nabestaanden is niet ter competentie van justitie. De directie kan adviseren contact te zoeken met hulpverlening in de eigen regio.
Actie 21	Rapportages maken Hierna worden alle noodzakelijke administratieve handelingen en rapportages uitgevoerd (afronding verblijfsregistratie en dossiervorming).

Actie 22	Calamiteitenonderzoek De directeur zal na iedere – overeenkomstig de KWZ gedefinieerde – calamiteit, zo ook na een onbeoogd/onverwacht overlijden, z.s.m. zelf een calamiteitenonderzoekscommissie samenstellen¹⁵ Het onderzoek dat onder voorzitterschap van de directeur zal plaatsvinden, is bedoeld om de situatie voorafgaand en rond het overlijden te analyseren, in kaart te brengen en te bepalen of er een relatie bestaat tussen het overlijden en de geleverde (medische) zorg. De calamiteitenonderzoekscommissie rapporteert aan de IGz. Het zelf plegen van onderzoek versterkt bovendien de positie van de inrichting in geval van vragen over de calamiteit door de IGz.
Actie 23	Contacten met de media Eventuele contacten met de media lopen uitsluitend via de directie voorlichting/de persvoorlichter van het ministerie in overleg met de directie en het openbaar ministerie. Het openbaar ministerie geeft voorlichting over het onderzoek van de rijksrecherche en informeert de nabestaanden over de afloop van het onderzoek. De directie van de inrichting, de directie voorlichting van het ministerie en het openbaar ministerie dragen zorg voor onderlinge afstemming.

¹⁵ Zie hiervoor de brief van de sectordirecteur GW, JJI en DBV d.d. 24 januari 2009, met onderwerp ‘melding medische calamiteit’ en gericht aan de sectordirecteuren GW, JJI en DBV. De sector DForzo is niet aangeschreven; deze instellingen zijn als zorginstelling al op de hoogte van de regeling voor melding medische calamiteiten. Zie ook de leidraad meldingen IGz van juni 2007.

5.2 Hoe te handelen bij het overlijden van een justitieel ingeslotene *buiten* kantooruren

'In deze procesomschrijving worden de verplichte handelingen weergegeven die in ieder geval verricht dienen te worden om verwijtbaar handelen en de gevolgen daarvan voor Justitie te helpen voorkomen.

Actie 1	Alarm slaan Bij een vermoedelijk overlijden wordt direct de centrale meldkamer gealarmeerd. Het afdelingshoofd dat de alarmmelding ook op zijn/haar PZI te zien krijgt, begeeft zich met hoge spoed naar de plaats van overlijden en ziet er (verder) op toe dat afdelingspersoneel conform de gestelde aandachtspunten/procedure in deze richtlijn en conform de dienstinstructies, handelt. Het afdelingshoofd licht vervolgens het dienstdoende directielid in (of laat dit doen door de centrale meldkamer), waarna het directielid nadere instructies zal verstrekken. Het directielid begeeft zich vervolgens met hoge spoed naar de inrichting en voert de coördinatie over de afhandeling van het overlijden in de justitiële inrichting zoals beschreven in deze richtlijn..
Actie 2	Betreden cel / Eerste hulp verlenen De plaats van overlijden wordt vervolgens <i>door minimaal twee personeelsleden</i> betreden. Degene die de vermoedelijk overledene ontdekt gaat – indien daar aanleiding toe bestaat – direct over tot levensreddende handelingen. Het tweede personeelslid zal zich altijd buiten de eventuele bereikbaarheid van de vermoedelijk overledene opstellen. In alle gevallen houdt men er rekening mee dat de dood onnatuurlijk is ingetreden en dat een misdrijf of suïcide kan zijn gepleegd. Van deze procedure (alarm – nadere instructies – betreden plaats van overlijden door minimaal twee personen etc.) kan slechts worden afgeweken indien redelijkerwijs sprake is van onmiddellijk dreigend levensgevaar en het betreden van de plaats van overlijden, na afweging van de daaraan verbonden risico's, verantwoord kan worden geacht. Daarbij geldt dat het verrichten van levensreddende handelingen prioriteit geniet boven het onberoerd laten van de aangetroffen situatie.
Actie 3	Inlichten piketarts en hoofd medische dienst / schouwing door gemeentelijk lijkschouwer a) De <i>piket-inrichtingsarts</i> en het <i>hoofd medische dienst</i> worden buiten kantooruren op de hoogte gesteld van het overlijden. De inrichtingsarts (ook als hij/zij gemeentelijk lijkschouwer is) verricht niet zelf de schouwing van het stoffelijk overschot. b. In alle gevallen van overlijden in een justitiële inrichting, zal een <i>onafhankelijk gemeentelijk lijkschouwer</i> een uitspraak doen over de <i>doodsoorzaak</i>. Het dienstdoend directielid ziet erop toe dat hiervan niet wordt afgeweken.
Actie 4	Oproepen politie/Officier van Justitie / de Ambulancedienst Zodra de dood is vastgesteld: a) geeft het dienstdoend afdelingshoofd/directielid opdracht aan de centrale meldkamer om de <i>plaatselijke politie</i> op de hoogte te stellen van het overlijden en op te roepen. De centrale meldkamer verbindt de politie door met het afdelingshoofd/directielid. De politie schakelt de hulp-officier van justitie in; Hoewel in het meldprotocol van de politie staat dat politie de gemeentelijk lijkschouwer inschakelt, gaat de directeur daar niet zondermeer van uit en ziet er overeenkomstig het gestelde in actiepunt 4b op toe dat een onafhankelijk lijkschouwer wordt opgeroepen en dat alleen deze het lichaam schouwt; b) de ambulancedienst (als op dat moment levensreddende handelingen worden verricht).

Actie 5	Oproepen bijstandsteam Indien noodzakelijk roept het dienstdoende directielid of namens deze het afdelingshoofd, het intern bijstandsteam (IBT) en/of de bedrijfshulpverlening (BHV) op en treft maatregelen waar de situatie om vraagt. Indien gewenst kan hij taken delegeren aan het bijstandsteam.
Actie 6	Situatie ongewijzigd laten De aangetroffen situatie moet met het oog op later recherche-onderzoek zo veel mogelijk ongewijzigd blijven.
Actie 7	Plaats van overlijden aan het zicht onttrekken/verzegelen Het afdelingspersoneel: - plakt het raam/de ramen van de plaats van overlijden af en zorgt daarmee dat de plaats van overlijden aan het zicht is onttrokken; - verzegelt de plaats van overlijden. De plaats van overlijden mag daarna niet meer worden betreden totdat de directie daar toestemming voor geeft (en na vrijgave door de OvJ indien lijk in beslag is genomen).
Actie 8	Informeren Geestelijke Verzorging De GV wordt direct na het overlijden ingelicht in verband met het bieden van eerste opvang, zorg en nazorg aan mede-justitieel ingeslotenen en aan nabestaanden.
Actie 9	Het lijk afvoeren De gemeentelijk lijkschouwer of inrichtingsarts (als deze ter plekke is) meldt aan het dienstdoend directielid dat het lijk kan worden afgevoerd. Bij natuurlijk overlijden draagt de directeur zorg voor het laten afvoeren van het lijk naar een mortuarium. Bij besluit van de OvJ tot inbeslagname van het lichaam en gerechtelijke sectie, draagt de rijksrecherche en/of de politie zorg voor het afvoeren van het lijk.
Actie 10	In kennis stellen nabestaanden De directie verricht z.s.m. na het overlijden, alle mogelijke inspanningen om de nabestaanden te bereiken en stelt deze vervolgens persoonlijk in kennis van het overlijden van hun naaste (in overleg met de GV). Bij overlijden in het penitentiair ziekenhuis (een passanteninrichting) zal de directeur van de inrichting van herkomst hiervoor zorgdragen.
Actie 11	Informeren psycholoog Het dienstdoend directielid informeert de eerstvolgende werkdag of direct als daar aanleiding toe is <i>de psycholoog</i> . Deze richt zich direct op de nazorg aan mede-justitieel ingeslotenen. In FPC's werken psychologen – in tegenstelling tot andere Justitiële inrichtingen - buiten kantooruren met een piketdienst.
Actie 12	Informeren afdeling Gezondheidszorg (GZ-DJI) Het (hoofd) Medische Dienst neemt de eerstvolgende werkdag direct contact op met de medisch adviseur van de afdeling GZ-DJI ¹⁶ .
Actie 13	Informeren directie <i>Het dienstdoend directielid informeert verder direct:</i> a) (telefonisch) de piketfunctionaris DJI (24 uur per dag bereikbaar); ... en de volgende werkdag direct:

¹⁶ DForZo-inrichtingen doen melding van een overlijden bij hun contactpersoon op het hoofdkantoor van de DJI, sectordirectie DForZo. Deze licht de afdeling GZ in en verzorgt daarna ook het contact tussen de afdeling GZ en de DForZo-inrichting.

	b) de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGz) in overleg met de medisch adviseur/GZ¹⁷; c) de Inspectie voor de Jeugdzorg (IJz) bij overlijden van een jeugdige; d) het opvangteam in verband met de eerste opvang van collega's; e) het Expertise Centrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk/2de lijns nazorg aan personeel; f) de advocaat van de overledene; g) de nabestaanden (in overleg met geestelijke verzorging); h) de maandcommissaris (Commissie van Toezicht); i) de medegedetineerden (zo mogelijk delegeren aan afdelingshoofd).
Actie 14	Gegevens verzamelen Het <i>afdelingshoofd</i> verzamelt schriftelijke gegevens bij het afdelingspersoneel (in FPC's ook bij de socio-therapeutisch medewerkers) betreffende de overledene en diens verblijf in de inrichting en draagt zorg voor een goede verslaglegging. De <i>medische dienst</i> raadpleegt het medische dossier van de overledene. Deze gegevens worden bij de hand gehouden voor overleg met anderen. De <i>psycholoog</i> verzamelt alle beschikbare gedragskundige informatie aangaande het overlijden en verzorgt de verslaglegging. Dossieronderzoek en rapportage zijn o.m. bestemd en van belang voor het interne calamiteitenonderzoek (zie actiepunt 20) alsmede voor het rijksrecherche-onderzoek
Actie 15	Melding Bijzonder Voorval De directeur meldt op dezelfde dag dat het overlijden bekend is geworden dit zo spoedig mogelijk telefonisch aan de piketfunctionaris. Na de telefonische melding wordt zo spoedig mogelijk, binnen 24 uur, maar uiterlijk de eerstvolgende werkdag een ingevuld en ondertekend formulier <i>melding bijzonder voorval</i> per elektronische post of per fax aan de piketambtenaar gezonden.
Actie 16	Nabestaanden /contact aanbieden Het dienstdoend directielid informeert (in overleg/samen met de GV) de nabestaanden uitgebreid over: a) het overlijden van hun naaste; b) het verloop van het verblijf van de overledene in de inrichting. Als het aanbod tot contact door de nabestaanden wordt afgewezen, herhaalt de directie dit schriftelijk, zodat men later nog op het aanbod terug kan komen. Nabestaanden dienen verder te worden gesproken/geïnformeerd over: c) (kosten voor) de begrafenis/crematie en het eventuele transport van het lichaam naar het land van herkomst (vreemdelingen); d) de beslissing van de OvJ tot het gelasten van een gerechtelijke sectie; e) de mogelijkheid van obductie; f) de mogelijkheid om de plaats van overlijden te bezoeken; g) de mogelijkheid om het stoffelijk overschot te zien (bij inbeslagname door de OvJ neemt de directie daartoe contact op met de rijksrecherche). Bij overlijden in het penitentiair ziekenhuis (een passanteninrichting) is de directeur van de inrichting van herkomst van de overledene, verantwoordelijk voor de handelingen in dit atiepunt.

¹⁷ Voor FPC's (DForZo) is overleg met de afdeling GZ over de vraag of een overlijden gemeld dient te worden bij de IGz niet noodzakelijk. Op grond van artikel 4a (geldig sinds 17 juni 2005), van de Kwaliteitswet Zorginstellingen zijn de zorgaanbieders – zo ook de FPC's - wettelijk verplicht iedere calamiteit die in de instelling heeft plaatsgevonden, te melden aan de IGz.

	<i>Belangrijk aandachtspunt:</i> bij inbeslagname van het lichaam door de OvJ geldt t.a.v. het bovenstaande dat de directeur geen informatie aan nabestaanden zal verstrekken die het gerechtelijk onderzoek in de weg kan staan. Voor informatie over de gang van zaken rond het gerechtelijk onderzoek naar de doodsoorzaak, verwijst de directeur nabestaanden naar de OvJ.
Actie 17	Afscheid nemen De GV organiseert op verzoek van de directie waar mogelijk en/of wenselijk een bijeenkomst teneinde medegedetineerden en personeel de gelegenheid te geven waardig afscheid te nemen van de overledene.
Actie 18	Ontruimen/vrijgeven plaats van overlijden De directeur wacht 48 uur alvorens opdracht te geven tot het ontruimen van de plaats van overlijden zodat nabestaanden de overlijdensplek kunnen bezoeken als zij daar behoefte aan hebben. Is het lichaam inbeslaggenomen door de OvJ, dan wordt de plaats van overlijden dan pas ontruimd wanneer het lichaam door de OvJ is vrijgegeven. De cel/kamer van de overledene wordt door twee medewerkers ontruimd. Van de aangetroffen goederen wordt in tweevoud een lijst opgemaakt die wordt gedateerd en door beide medewerkers ondertekend. De goederen worden bij de badmester afgeleverd. Bij afgifte wordt door de nabestaanden de beide inventarislijsten getekend voor akkoord. Voor de goederen uit de foullering en voor de preciosa wordt eveneens een bewijs van ontvangst door de nabestaanden ondertekend en krijgen deze daarvan een getekende kopie.
Actie 19	Nazorg aan a. justitieel ingeslotenen / b. personeel / c. nabestaanden a. Zo snel mogelijk na het overlijden ziet de directeur erop toe dat een intern nazorgteam wordt samengesteld waarin in ieder geval de inrichtingspsycholoog (regiefunctie) en de geestelijke verzorging zijn vertegenwoordigd. De eerste opvang, het informeren, de verwerking en de begeleiding van cq. de hulpverlening aan mede-justitieel ingeslotenen staan daarbij centraal. b. Ook wordt direct door de directie het Expertise Centrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk ingeschakeld teneinde te inventariseren of en welke 2de lijns nazorgactiviteiten ten behoeve van personeel geïndiceerd zijn en welke instantie(s) daartoe dient/dienen te worden gemobiliseerd. c. De GV is beschikbaar voor het bieden van eerste opvang, zorg en nazorg aan nabestaanden van de overledene. Professionele begeleiding van nabestaanden is niet ter competentie van justitie. De directie kan adviseren contact te zoeken met hulpverlening in de eigen regio.
Actie 20	Rapportages maken Hierna worden alle noodzakelijke administratieve handelingen en rapportages uitgevoerd . (afronding verblijfsregistratie en dossiervorming).
Actie 21	Calamiteitenonderzoek De directeur zal na iedere – overeenkomstig de KWZ gedefinieerde – calamiteit, zo ook na een onbeoogd/onverwacht overlijden, z.s.m. zelf een calamiteitenonderzoekscommissie samenstellen¹⁸ Het onderzoek dat onder voorzitterschap van de directeur zal plaatsvinden, is bedoeld om de situatie voorafgaand en rond het overlijden te analyseren, in kaart te brengen en te

¹⁸ Zie hiervoor de brief van de sectordirecteur GW, JJI en DBV d.d. 24 januari 2009, met onderwerp ‘melding medische calamiteit’ en gericht aan de sectordirecteuren GW, JJI en DBV. De sector DForzo is niet aangeschreven; deze instellingen zijn als zorginstelling al op de hoogte van de regeling voor melding medische calamiteiten. Zie ook de leidraad meldingen IGz van juni 2007.

	bepalen of er een relatie bestaat tussen het overlijden en de geleverde (medische) zorg. De calamiteitenonderzoekscommissie rapporteert aan de IGz. Het zelf plegen van onderzoek versterkt bovendien de positie van de inrichting in geval van vragen over de calamiteit door de IGz.
Actie 22	Contacten met de media Eventuele contacten met de media lopen uitsluitend via de directie voorlichting/de persvoorlichter van het ministerie in overleg met de directie en het openbaar ministerie. Het openbaar ministerie geeft voorlichting over het onderzoek van de rijksrecherche en informeert de nabestaanden over de afloop van het onderzoek. De directie van de inrichting, de directie voorlichting van het ministerie en het openbaar ministerie dragen zorg voor onderlinge afstemming.